

György Dragomán

Vuurstapel

Roman

VERTAALD UIT HET HONGAARS DOOR
REBEKKA HERMÁN MOSTERT

Uitgeverij Atlas Contact
Amsterdam/Antwerpen

EEN

Ik zit te wachten in de gang voor de directeurskamer en kijk naar de fototableaus aan de muur, grote lijsten vol pasfoto's van alle eindexamenleerlingen. Het duurt nog vijf jaar voordat ik eindexamen doe. De meisjes op het tableau dragen allemaal een witte blouse en hebben bijna allemaal een paardenstaart, en ik besluit om over vijf jaar te vragen of ik misschien met los haar op de foto mag. Ik neem mijn staart in de hand, trek het elastiekje los en kam er met mijn vingers doorheen. Het is best lang. Ik laat het al een hele tijd groeien.

De ramen op de gang kijken uit op het park. Er zitten zwarte vogels in de kale kruinen van de populieren langs beide kanten van de promenade die door het park loopt. Het zijn kraaien.

Terwijl ik zo zit te wachten en naar de kraaien kijk, vraag ik me af wat de directrice van me wil.

Het is al bijna een halfjaar geleden dat ik hier in het tehuis kwam wonen. Iedereen is aardig tegen me, de andere kinderen, de leraren, de mentoren. Ze hebben medelijden met me, om wat er met Papa en Mama is gebeurd.

Maar daar wil ik nu niet aan denken. Ik kijk naar de bomen en wacht.

Eindelijk gaat de deur open. De directrice zegt dat ik binnen mag komen.

Ik stap de kamer in.

Er staan twee fauteuils voor het bureau van de directrice. De ene stoel is leeg, ze gebaart dat ik daarin moet gaan zitten.

In de andere stoel zit al iemand. Een oude dame. Ze zit zo krom dat ik alleen de zwarte trui zie, en de dikke zwarte doek die over

haar knokige schouders ligt. In haar handen houdt ze een koffiekopje dat ze voorzichtig heen en weer schudt. Op het kopje ligt een omgekeerd schoteltje, en de benige vingers van de oude dame liggen over het schoteltje geklemd, alsof ze bang is dat er iets uit ontsnapt.

Ik ga zitten en groet haar. De leren kussens van de fauteuil zijn onaangenaam hard.

De mevrouw kijkt me aan, ze groet me, en zegt mijn naam. Ze heeft kille grijze ogen, een streng gezicht en een koude stem.

De directrice zegt dat mevrouw hier voor mij is.

Dan begint de oude dame te praten. Ze zegt dat ze mijn grootmoeder is, en dat ze gekomen is om mij mee te nemen.

Ik antwoord dat ik geen grootmoeder heb, en ook geen grootvader. Ik heb helemaal niemand.

De oude dame zegt dat ik het bij het verkeerde eind heb, en dat zij wel degelijk mijn grootmoeder is. De moeder van mijn moeder.

Dat klopt niet, zeg ik. Mijn moeder was een weeskind.

Welnee, zegt de mevrouw. Je moeder was geen wees, hoe kom je erbij. Ze had alleen heel erge ruzie gekregen met ons, haar ouders, en is van huis weggelopen. En toen ze na die grote ruzie vertrok, zei ze nog dat ze ons nooit meer wilde zien. Dat zei ze, en het is nog uitgekomen ook! Had ze het maar nooit gezegd. We hebben nooit meer iets van haar vernomen, we wisten niet eens of ze leefde of dood was, en we hadden ook geen idee dat er een kleinkind was. Je arme Opa zal het nooit meer weten. Ik had nooit gedacht dat je moeder zo harteloos kon zijn.

Niet waar, zeg ik. Ik ben geen kleindochter van u.

Jawel, zegt de oude dame. Zeker wel. Zo waar als ik hier zit.

De directrice neemt het woord. Ze zegt tegen de oude mevrouw dat ze misschien beter iets tactvoller en vriendelijker tegen mij kan zijn.

De mevrouw gebaart met het kopje naar de directrice en zegt dat ze haar mond moet houden, dat ze zich er niet mee moet bemoeien, en dat je in dit soort dingen maar beter meteen duidelijk kunt zijn. Het schoteltje schuift piepend over het kopje, maar het valt er niet af, de vingers van de oude dame houden het stevig omklemd.

De directrice zwijgt. De oude mevrouw verzoekt haar om de kamer uit te gaan, omdat ze graag onder vier ogen met mij wil praten.

Ik wil zeggen dat ze niet weg moet gaan, maar zeg toch maar niets.

Langzaam staat de directrice op, je kunt zien dat het niet van harte gaat. Ze kijkt achterom en zegt dat ze in de gang op me zal wachten. Ik knik.

De deur gaat dicht. Ik kijk de mevrouw niet aan, maar staar in plaats daarvan naar mijn schoenen, naar de zwartglanzende knopen op de enkelbandjes van mijn schoenen.

Dan voel ik dat de mevrouw mijn hand pakt, haar handpalm is warm en vochtig, ik hoor haar zacht snikken. Als ik opkijk, zie ik dat ze tranen in haar ogen heeft.

Een tijdlang kijkt ze me alleen aan, zonder iets te zeggen. Langzaam rollen de tranen over haar wangen.

Ze bevochtigt haar lippen, haar tong is heel lichtroze. Als ze begint te praten, klinkt haar stem heel anders. Zachter. Warmer.

Ze zegt dat ik niet boos moet zijn. Ze wilde geen lelijke dingen zeggen over mijn moeder. Hoe zou ze ook, het was immers haar dochter. Haar eigen lieve dochter, die ze al dertien jaar niet gezien had, en die ze nu nooit meer zou ontmoeten. En al was ze ook boos op haar geweest, ze had haar allang vergeven. Mijn moeder haar ook, dat wist ze zeker. Ja, dat voelde ze in haar hart.

Ze schuift haar stoel dichterbij mij toe, haar hand streelt mijn haar. Ze noemt me een groot geschenk van het lot, en zegt dat ze heel alleen is, nu mijn arme opa gestorven is. Alleen ik ben nog overgebleven. Ik ben haar kleinkind, we moeten ons aan elkaar vastklampen, wij horen bij elkaar, dat moet ik begrijpen. Ze zal net zo van me houden als van haar eigen dochter, nee, nog meer. Ga met me mee, zegt ze. Ga alsjeblieft met me mee.

Ik antwoord niet. Ik zeg helemaal niets.

Ze zegt dat ik met haar mee moet, omdat dat mijn lot is, omdat er geen andere mogelijkheid is.

Dan doe ik eindelijk mijn mond open. Nee, zeg ik, u bent mijn oma niet.

Even lijkt het of er boosheid opflikkert in haar blik, maar haar gezicht en ogen blijven glimlachen. Ze zegt dat ze het zal bewijzen.

Ze neemt me bij de hand en trekt me naar het kopje met het schoteltje erop. We leggen allebei onze handen eromheen. Het porselein is warm. Ze zegt dat ik goed moet opletten.

Ik voel mijn hand bewegen, we draaien het kopje samen om, zodat het schoteltje onderop komt, en het kopje boven. Er sippelt donkerbruin koffiedik onder de rand van het kopje vandaan, het loopt uit in kringen met sprietten. Ik zie dat de sprietten steeds dikker worden en in elkaar overvloeien.

Dan zet de oude dame het kopje rechtop. Ze zegt dat ik erin moet kijken.

Dat doe ik.

Het koffiedik heeft een fijnmazig patroon achtergelaten op de binnenkant van het kopje, het lijkt wel een zandlabyrint.

De mevrouw draait het kopje langzaam rond, en zegt nogmaals dat ik goed moet opletten.

Ik kijk aandachtig naar het koffiedik.

Opeens zie ik mijn eigen gezicht in het patroon verschijnen. Het bestaat uit fijne lijntjes, en lijkt op een verse inkttekening, ik herken mijn ogen en neus, de lijnen van mijn mond en mijn kin. Dat ben ik. Ik moet ervan glimlachen.

De oude dame legt haar vinger op het kopje en laat hem langs de rand glijden. Het porselein begint te zingen als ze haar nagel eroverheen laat gaan. Dan zie ik hoe mijn gezicht op de binnenwand van het kopje van vorm verandert, de lijnen krommen zich en worden dikker, het lijkt alsof ze groeien, ouder worden. Ik zie Mama's gezicht, ik herken haar meteen, ze kijkt me glimlachend aan, vriendelijk, maar toch triest, en dan zie ik ook haar gezicht veranderen en ouder worden, het gezicht krijgt rimpels, de kin wordt puntiger, en ineens zie ik de oude dame, nu kijkt zij me glimlachend aan vanuit het koffiedik.

Het kopje is nu helemaal afgekoeld, ik sta toe dat de oude dame het uit mijn hand pakt, en dat ze het kopje op het bureau van de directrice zet.

Ik kijk op met tranen in mijn ogen, de oude mevrouw zegt iets.
Zeg maar Oma tegen me.

Oma zegt dat het beter is om maar zo snel mogelijk te vertrekken. Als we de middagtrein halen, kunnen we tegen middernacht al thuis zijn. Ik moet maar gauw mijn spullen gaan pakken en afscheid nemen van wie ik wil. Ze zou het fijn vinden als ik binnen een halfuur klaar kon zijn.

Dan vraagt ze of ik een horloge heb, en nog voordat ik nee kan zeggen, en nog voordat ik kan zeggen dat er in de slaapzaal wel een grote wandklok hangt, maakt ze haar eigen horloge los. Ze legt het in mijn hand en zegt dat ze het altijd voor mijn moeder heeft bewaard. Het is een erfstuk.

Het horloge ligt warm in mijn hand. Oma zegt dat ik er maar eens goed naar moet kijken.

Ik doe mijn hand open. Het horloge is rechthoekig van vorm, op de smalle wijzerplaat staan geen cijfers, alleen gekleurde steentjes, zo klein als een speldenknop, ze glinsteren als waterdruppels, vooral het steentje dat op de plaats van het getal 1 zit, dat is bijna doorzichtig, maar hoe hoger het getal, hoe donkerder de steentjes, en het steentje op de plaats van de 12 is bijna zwart.

Ik heb nog nooit zo'n horloge gezien, de secondewijzer verspringt niet, zoals op de wandklok, maar gaat onophoudelijk rond, hij is flinterdun en draait alsmaar door, ik kan mijn ogen er niet van afhouden, de secondewijzer tolt rond als kolkend water in een wasbak, als een haar die in het kolkende water is gevallen, als een haar die door een draaikolk omlaag wordt getrokken, steeds dieper en verder naar beneden.

Ik moet er steeds naar kijken, het is echt net of ik weer een draaikolk in een wasbak zie, alles draait, de bak staat vol water, koud-ijskoud water dat ik erin heb laten lopen om mijn gezicht te wassen, om niet steeds zo verschrikkelijk te moeten huilen. Ga maar, had de kameraad politieagente gezegd toen ze me losliet, ga je gezicht maar

even wassen. Ze was aardig, ze streelde zelfs mijn arm, en dat terwijl ik haar eigenlijk nog steeds wilde slaan, wilde schoppen, wilde bijten, want ik wilde dat ze wegging, dat ze terug zou gaan naar waar ze vandaan was gekomen, dat ze ophoepelde, alsof ze nooit de trap op was gekomen, nooit voor onze deur had gestaan, nooit had aangebeld, nooit was binnengekomen, mij nooit op een stoel had gezet en nooit had gezegd wat ze gezegd had, over Mama en Papa en die vrachtwagen vol steenkool, alsof ze nooit had gezegd dat het haar speet, dat ze het echt heel erg vond, alsof ze nooit had gezegd dat ik sterk moest zijn. Ik wil dat ze terugneemt wat ze toen zei, ik wil dat het niet waar is, dat alles wordt teruggedraaid naar hoe het was voordat zij kwam en alles kapotmaakte, ik wil dat Mama en Papa thuiskomen.

Ik doe de stop in de wasbak en draai de kraan dicht, ik wil de draaikolk niet meer zien. Het is genoeg geweest.

Ik buig mijn hoofd en laat mijn gezicht in het water zakken, het is heel koud, en ook mijn handen steek ik in het water, ik druk ze tegen mijn gezicht, tegen mijn ogen, ik houd mijn adem in, ik wil niet ademen, nergens aan denken, niet aan Mama en Papa, het water is ijskoud, mijn gezicht is ijskoud, mijn handpalmen zijn ijskoud, alleen daarbeneden in mijn longen is er warme lucht, ik haal mijn handen van mijn gezicht. Ik pak de wastafel aan weerszijden beet, open mijn ogen en blaas de warme lucht uit mijn longen, ik zie luchtbelletjes die tegen de zijkant van de wasbak stuiteren en uiteenvallen in nog veel kleinere belletjes, wervelend zwemmen ze voor mijn ogen langs, ik mag niet bewegen, ja dat is het, ik mag niet bewegen, ik moet het koude water opzuigen zodat het mijn neus, mijn mond, mijn luchtpijp en longen vult, dit ijskoude water moet helemaal naar binnen, overal waar lucht zit moet nu water komen, ik kijk naar het witte glazuur van de wasbak, het is heel dichtbij, ik zie de ragfijne barstjes in het glazuur, ik wil het water inademen, maar het gaat niet.

Met een ruk schiet mijn hoofd uit het water omhoog, zo wild alsof ik het niet zelf doe, ik stoot bijna met mijn achterhoofd tegen de kraan. Mijn hand komt ook in beweging, alsof ik hem niet zelf

beweeg, hij duikt dieper het water in en trekt de zwarte rubberen stop eruit, de afvoer gorgelt en slokt het water naar binnen, ik huil niet en kijk opnieuw naar de kolk, de alsmaar draaiende kolk in de wasbak, er draait een lange zwarte haar in mee, ik weet dat dat een haar van Mama is, hij is in de wasbak gevallen toen ze haar haar kamde voordat ze vertrokken. Ik grijp in het water en wil hem pakken met twee vingers, het lukt niet, de draaikolk trekt hem met een ruk omlaag, de afvoer in. Ik kijk in de lege wasbak, mijn gezicht is koud, ik kan niet meer huilen, ik wil de kraan opendraaien en de draaikolk nog eens zien. Heel in de verte, van buitenaf klinkt de stem van de kameraad politieagente, ze vraagt of alles goed gaat, ik kijk naar de wasbak en wil nee roepen, dat het niet goed gaat, niet goed, nee, nee, nee, maar ten slotte zeg ik toch ja, ik kom eraan. Mijn stem is kil en rustig, het is een vreemde stem, maar als ik hem hoor weet ik dat het toch de mijne is, ik pak Mama's kam van het plankje onder de spiegel en haal hem door mijn haar, het knispert.

Iemand noemt me bij mijn naam, het is een vreemde stem, Oma's stem, ze vraagt hoe laat het precies is. Het horloge ligt op mijn handpalm, ik kijk naar de secondewijzer die onophoudelijk rond-draait boven de wijzerplaat, alsmaar rond. Ik hoor mezelf zeggen dat het kwart voor vier is. Goed zo, zegt Oma, kom dan om kwart over vier met je bagage beneden bij de grote poort.

Goed, zeg ik, ik zal er zijn. Ik kijk nog steeds naar het horloge.

Oma zegt dat ze me zal helpen het horloge om te doen. Ze pakt mijn hand, en dan pas zie ik dat het horloge een metalen bandje heeft. Oma haalt het tussen haar vingers door en doet het me dan om met de wijzerplaat aan de binnenkant van mijn pols. Zo moet je dit horloge dragen, zegt ze. Ondertussen maakt ze het bandje vast, het metaal voelt koud aan op mijn huid, ik krijg er kippenvel van. Oma zegt dat ik mooie smalle polsen heb, het horloge past precies, er hoeft niets aan gedaan te worden. Kijk eens hoe mooi het je staat, zegt ze.

Het zilveren bandje ligt witglanzend op mijn huid, het lijkt alsof het uit drie gevlochten zilveren strengen bestaat, je kunt niet eens zien waar ze in elkaar overgaan. Ik voel het gewicht ervan om mijn pols. Dank u wel, zeg ik.

Oma knikt. Alsjeblieft.

De slaapzaal is leeg. Alle anderen zijn in de studiezaal, daar was ik ook totdat ik bij de directrice werd geroepen. Ik loop naar mijn bed en buk me om de koffer met wieltjes eronder vandaan te halen. Hij is bordeauxkleurig, de rits doet het niet, die ging al meteen kapot toen we hem gekocht hadden, Mama was heel boos want hij kon niet gerepareerd worden en we kregen ons geld ook niet terug. Ik leg de koffer op mijn bed.

Ik loop naar de kast en doe hem open. Mijn kleren hangen aan knaapjes, het versleten rode winterjack, mijn drie blouses, twee rokken en de spijkerbroek die nog maar tot halverwege mijn scheenbeen komt. Ik haal ze er allemaal uit en draag ze naar het bed.

Terug naar de kast. Op de plank liggen drie onderbroeken, sokken, maillots, op de bovenste plank liggen mijn gypak en mijn gymtas, met daarin het oude trainingsjack van Mama toen ze nog in de nationale selectie speelde, en op de onderste plank liggen de twee gebreide Noorse truien.

Ik breng alles naar het bed.

Mijn schoenen staan nog in de kast, die haal ik er ook uit. Behalve de schoenen met riempjes die ik aanheb, staan er nog een paar lakschoenen en een paar witte gymschoenen met groene rubberen zolen.

Nu liggen alleen het oude schooltenu en het pioniersuniform er nog in, die mogen we sinds de jaarwisseling niet meer dragen. Uniformen zijn niet meer nodig, en pioniers zijn er ook niet meer. Ik haal ze toch maar uit de kast. De gevlochten gele rangonderscheiding is uit het knoopsgat gegleden en de kwastjes zitten in de knoop.

Op één ding na is de kast nu leeg. Aan de binnenkant van de kastdeur hangt een foto die ik er met lijm opgeplakt heb. Het is een kleurenfoto met fletse kleuren, Papa zei dat het ontwikkelen niet goed gelukt was. Wij staan er met z'n drieën op, Mama, Papa en ik. We waren toen in de bergen, aan de rand van een meer, dit is de enige foto van ons samen, Papa had hem met de zelfontspanner gemaakt, we moesten alle drie heel hard lachen, want nadat hij het fototoestel op een boomstronk had gezet en de tijdschakelaar van de ontspanner ingesteld had, wilde hij zo snel naar ons toe rennen dat hij over een boomtak struikelde, maar hij sprong meteen weer overeind en rende verder om nog op tijd in beeld aan te komen, en dat lukte, hij had zelfs nog tijd om mij en Mama te omarmen, en toen hij daar stond merkten we pas dat er een dennentak aan zijn trui hing, en toen moesten we nog veel harder lachen.

Ik kijk naar de foto, naar Mama's losse haar, ik leg mijn vinger erop om het te strelen maar ik voel het niet, alleen de gladheid van het fotopapier. Met mijn nagel haal ik de foto voorzichtig los van de kastdeur. Hij komt er netjes af, geen scheurtje te zien, alleen blijft er aan de achterkant een splinter kleven.

Als ik naar het bed loop en de rood-blauw-zwarte Noorse trui oppak, hoor ik het plastic zakje ritselen dat in de mouw verstopt zit. Ik trek het eruit, het is een klein geel zakje, Mama's Franse zijden sjaaltje zit erin, netjes opgevouwen, met de trouwringen van Papa en Mama in de punt geknoopt. Ik heb er sinds de begrafenis niet meer aangezet, en ook nu raak ik de sjaal alleen aan door het zakje, ik moet denken aan de jasmijngeur van Mama's parfum, en dat die geur nog steeds ergens in de zijde moet zitten. Ik laat de foto tussen de gevouwen lagen van de sjaal glijden en pak het zakje vast, door het plastic en de zijden laagjes heen voel ik de stevigheid van de foto.

Ik wil het zakje terugstoppen in de mouw van de trui, en denk opeens aan Oma's vingers die het horloge om mijn pols vastmaakten. Ik leg het zakje op bed, en stop het niet terug in de trui. Ik doe de koffer open, er liggen alleen twee opgerolde oude riemen van Papa in, en mijn oude etui. Uit het etui haal ik mijn oude punten-

slijper, waar het mesje steeds uit valt, ik kan het schroefje gemakkelijk losdraaien met mijn nagel, en met het mesje snijd ik de voering van de koffer open, het zakje met de sjaal en de ringen leg ik tussen de voering en de kunstleren buitenkant van de koffer, daarna laat ik mijn hand eroverheen gaan aan de binnenkant en van buiten, het kunstleer is behoorlijk dik, je kunt helemaal niet voelen dat er iets achter zit.

Ik haal Papa's riemen eruit, de gesp van de zwarte maak ik vast aan het laatste gaatje van de bruine, het einde ervan steek ik door het leren bandje van de gesp en nu is de riem lang genoeg om de koffer mee dicht te maken.

Mijn kleren en schoenen leg ik in de koffer, als laatste haal ik mijn nachtpon onder mijn kussen vandaan, die leg ik boven op de kleren, ik doe de koffer dicht, til hem op, leg de riem eronder en trek hem onder de handgreep door, daarna trek ik hem stevig vast en maak ik de gesp dicht.

Ik ben klaar, alles is ingepakt.

Ik doe mijn rode jack aan, trek de sjaal uit de mouw en doe hem om mijn nek, de gebreide muts zet ik nog niet op.

Ik laat mijn blik door de slaapzaal gaan. Er blijft niets achter.

Ten slotte loop ik nog een laatste keer naar het raam, ik kijk uit op het park. Er staat iemand onbeweeglijk midden op de oprijlaan met een wapperende sjaal om, ik weet dat dat Oma is, ik weet dat ze naar de kraaien kijkt.

Ik loop over de gang, mijn hakken maken een hard geluid op het beton. De kofferriem kraakt bij iedere tweede stap.

Voor de deur van de studiezaal sta ik stil. Ik hoef niet per se naar binnen, eigenlijk wil ik van niemand afscheid nemen.

Ik wacht een ogenblik, dan gaat mijn arm toch omhoog, ik klop op de deur en doe hem open.

De roodharige lerares schiet overeind achter haar bureau, ze glimlacht naar me en lijkt niet verbaasd dat ze me met jas en koffer ziet

verschijnen. De directrice heeft vast al met haar gesproken.

Ze gebaart dat ik dichterbij moet komen. Als ik bij het schoolbord sta maakt ze nog een gebaar, en meteen staan alle meisjes tegelijk op.

Ik weet dat ik iets moet doen om afscheid te nemen, maar ik wil niets zeggen. Ik kijk omlaag, naar mijn schoenen, naar de zwarte houten vloer die altijd naar petroleum stinkt. Dan hef ik toch mijn hoofd. Ik weet wat er in zulke gevallen gezegd wordt, maar ik kan geen woord uitbrengen.

De roodharige lerares komt heel dicht bij me staan, ze legt haar arm om mijn schouders. Beste meisjes, zegt ze, ons zusje Emma gaat ons vandaag verlaten, ze bedankt jullie voor de goedheid die jullie haar betoond hebben, en ze hoopt dat jullie met vriendschap aan haar blijven denken. Ze is hier wel niet zo lang geweest, maar ze zal jullie nooit vergeten. De stem van de roodharige lerares breekt, het lijkt alsof ze ontroerd is, ze zucht en haalt diep adem, ze strijkt de krullen voor haar ogen weg en geeft me nog een glimlach, en dan gaat ze weer verder. Ze zegt dat afscheid nemen voor iedereen moeilijk is, en vraagt de meisjes om dit moeilijke moment wat makkelijker te maken door een mooi lied te zingen, zodat ik ondertussen alles kan inpakken wat er nog in de klas achtergebleven is.

Ze tilt haar armen boven haar hoofd en begint te dirigeren.

De meisjes zetten allemaal tegelijk in, de roodharige lerares zingt ook mee, ik ken dit lied, ik heb het ook vaak gezongen, het is mooi en verdrietig, over een lange weg en over het stof op de lange weg. Eerst blijf ik even staan om te luisteren en te kijken, dan kom ik in beweging, ik ga naar mijn plek, doe mijn geopende wiskundeboek en mijn schrift dicht, ik haal de andere boeken en schriften uit de tafella en leg de koffer op mijn tafel. Ik laat de riem dicht, maar trek de kapotte rits in een hoek van de koffer open en stop alle boeken en schriften in de smalle opening, de gele metalen tanden van de rits maken krassen op mijn huid, ik duw de boeken en schriften diep in de koffer, tussen mijn kleren in.

Op het gezicht van de roodharige lerares ligt een rode blos van het zingen, ondertussen dirigeert ze met weidse armbewegingen,

alsof ze het hele koor leidt, en niet alleen de meisjes van het inter-
naat.

Ze staat precies bij het midden van het schoolbord, erboven zijn drie langwerpige lichte plekken te zien op de muur, een grote verticale en twee lange horizontale, op de plek van de verticale hing de foto van de kameraad generaal, links en rechts ervan hingen twee borden met opschriften in rode letters over het vaderland, het volk, de partij en de vrede, maar nu hangen ze er niet meer, sinds de jaarwisseling zijn er nergens meer zulke borden, en er zijn ook geen foto's meer van de kameraad generaal.

Ik stop mijn etui in de koffer en kijk naar het gezicht van de lerares, ik kan haar stem boven de meisjesstemmen uit horen, ik herinner me haar gegil, haar harde krijsen toen ze de blauwe commandantsonderscheiding van haar pioniersoverhemd rukte en die vertrapte, ik zie nog voor me hoe ze een stoel tegen de muur van de aula schopte, erop sprong, de reusachtige, driemaal levensgrote foto van de kameraad generaal vastpakte, hem van de muur trok en de foto uit de lijst rukte. Ze gilte dat het afgelopen was, klaar, hij was er niet meer, hij was er niet meer, het was afgelopen, en toen stonden wij ook allemaal op, en we schoven onze stoelen opzij, waar we net op waren gaan zitten om de nieuwjaarsrede van de kameraad generaal te bekijken op televisie, maar nu renden we met z'n allen naar voren, dichterbij de tv toe, om het nog beter te zien, en opeens begonnen we allemaal tegelijk te roepen dat het voorbij was. Het is afgelopen, riepen we, hij is er niet meer, het is afgelopen, en we rukten de vlaggen en de borden vol slogans in rode letters van de muur, en ik zie weer voor me hoe het gezicht van de kameraad generaal opeens in beeld verscheen, wasbleek en bebloed lag hij in de modder, en toen pakte een van de meisjes de grote geelbronzen prijsbeker uit de Gloriehoek, die beker hadden de leerlingen van het tehuis gewonnen in de Competitie voor Vrede, en het volgende ogenblik vloog hij tollend tegen het televisiescherm aan, en toen spatte het bebloede gezicht van de kameraad generaal in vonkende glazen splinters uiteen. Opeens waren we allemaal aan het rennen, we gingen alle lokalen en kamers van het tehuis door, we rukten de

foto's en alle opschriften van de muren, ik hoorde het kraken van de lijsten en het breken van glas, het ritselend scheuren van het karton, en voor we het wisten was de vuurstapel klaar, hij wilde niet echt branden, totdat we de dikke rode boekenkaften overgoten met de dieselolie die op zaterdag altijd werd gebruikt voor het dweilen van de gangen door de leerlingen die corvee hadden, en toen het vuur eindelijk brandde, keek het glimlachende gezicht van de kameraad generaal ons in duizendvoud aan tussen de opflakkerende vlammen, en wij stonden om het vuur heen en zongen van *olé olé olé, de generaal doet niet meer mee*, en op de plaats van de vuurstapel bleef niets over, behalve zwartgeblakerde scherven die eruitzagen als verbrande zwarte tanden. Twee dagen later raapte ik er eentje op, die zit nog steeds in mijn etui tussen de potloden en de pennen.

Ik kijk naar het gezicht van de roodharige lerares, dan draai ik mijn hoofd weg en laat ik mijn blik over de andere meisjes gaan, ik zie ze zingen, dit is een ander lied dan daarnet, het gaat niet over de lange weg, maar over het vaderland, en dat het vaderland ons thuis is waar we trouw aan zijn tot aan de dood. Ik zing niet met ze mee, maar ik probeer me voor te stellen wat zij zien. Ik stel me voor dat ze mij zien staan, en dat ze zien hoe ik mijn versleten jas dichtdoe en rechttrek, en naar ze zwaai, en mijn koffer van de grond til en de studiezaal uit loop, en dat ik op de drempel nog eens stilsta en naar ze zwaai.

Ik doe mijn mond open en wil iets zeggen, dag allemaal, het ga jullie goed, dat wil ik zeggen, maar ik zeg iets anders, heel zachtjes fluister ik, *olé olé*, het is afgelopen, *olé*, daarna draai ik me om en doe de deur van de studiezaal achter me dicht.

Ik loop de trap af en hoor dat ze nog steeds zingen, steeds harder, alsmaar harder.

Als ik de grote toegangsdeur uit loop zie ik Oma nog steeds op dezelfde plek staan, midden op de oprijlaan, maar ze kijkt niet langer naar de kraaien, ze staart naar het tehuis.

Ik loop de trap af, de wind grijpt mijn jas. Ik doe mijn gebreide muts op en trek hem goed over mijn oren, maar ook zo blaast de wind er koud doorheen.

Ik sta stil naast Oma, ze kijkt me aan en zegt dat ik te laat ben.

Door het afscheid, zeg ik.

Geeft niet, zegt Oma, we zijn nog op tijd. Ze laat een kort gebeds-snoer door haar vingers glijden, de zwarte kralen tikken tegen haar ring. Geef je koffer maar hier, zegt ze, ik draag hem wel, en ze reikt naar mijn hand.

Ik laat niet los. Hij is niet zwaar, zeg ik.

Ze knikt, wat jij wilt, zegt ze, van mij mag je hem dragen.

Laten we gaan, zegt ze, en ze draait zich om.

Ik knik, en ga naast haar staan.

Zodra we in beweging komen, wordt het windstil.

In stilte lopen we verder, alleen het grind knarst onder onze voeten. Een brede strook in het grind is helemaal zwart, daar klinkt het ook anders, harder, knarsender. Terwijl we lopen, bukt Oma zich opeens om iets van de grond te rapen. Ik werp een blik op haar hand, en zie dat het een verkoold stuk hout is, het glinstert een beetje, de goudverf is er niet helemaal vanaf gebrand. Oma's vingers klemmen zich eromheen, ze verkruimelen het verkoelde deel.

Als we bij de poort van het terrein aankomen, vraagt Oma of ik soms iets heb bewaard, een herinnering aan Papa en Mama, of ten minste een foto.

Nee, zeg ik, ik mocht niks bij me houden. De woorden klinken koud, zoals ik ze uitspreek, ik draai me om en kijk achterom, naar het tehuis.

Het is een groot grijs gebouw, op veel plaatsen heeft het pleisterwerk losgelaten, je ziet de bakstenen zitten, en het cement. Ik weet precies wat er achter ieder raam zit, het lijkt alsof er iemand staat te kijken voor het raam van onze slaapzaal, het is maar een ogenblik, dan is ze verdwenen.

Oma vraagt of ik ook weet hoeveel tijd ik hier heb doorgebracht.

Ik wil geen antwoord geven, maar ik zeg het toch, honderdvijftig dagen.

Dat is meer dan genoeg, zegt Oma, meer dan vijf maanden.

Ze pakt mijn linkerhand beet en tekent met het verkoalde stuk van de lijst vier zwarte strepen op de rug van mijn hand, en eentje dwars erdoorheen. Ze legt het kooltje in mijn handpalm, en zegt dat ik het over mijn schouder moet gooien zodra we de toegangspoort door zijn.

Als we over de glanzende dubbele rails van de schuifpoort stappen, hef ik mijn arm en gooi ik het stuk hout achter me.

Ik kijk niet om, maar ik hoor dat het de grond raakt.